

Trouw

Ruut Verhoeven, 13 februari 2003

Arts ziet zieke illegaal als aansteller

Grenshospitium

De dood van een 31-jarige illegaal uit Burkina Faso doet de discussie over adequate medische zorg in vreemdelingenbewaring opnieuw oplaaien. Hoewel F. Baraya ernstig ziek was, blijft ziekenhuisopname achterwege. Half januari overlijdt hij in zijn cel. De rijksrecherche onderzoekt of er sprake is van dood door schuld.

Net als veel andere Afrikanen hoopt Baraya op een beter leven in Europa. Het lot is hem echter niet gunstig gezind. De West-Afrikaan tobt met zijn gezondheid, zo blijkt uit onderzoek in een Parijs ziekenhuis. Hij lijdt aan tuberculose en malaria. En misschien nog wel meer. Maar daar wordt verder niet meer naar gekeken. Het ziekenhuis weigert de illegaal op te nemen.

Baraya besluit zijn reis te vervolgen richting Duitsland. Daar hoopt hij op behandeling. Zijn tragische speurtocht eindigt evenwel op 2 november in Nederland. Aan de grens bij Venlo wordt de documentloze reiziger door enkele Duitse grensbewakers uit de bus gehaald en overgedragen aan hun Nederlandse collega's. In plaats van een Duits ziekenhuis belandt Baraya in een Venlose politiecel.

Zijn advocate, mr. M. Pluymen uit Roermond, herinnert zich de eerste ontmoeting met de Burkinees nog goed. 'Hij smeekte om behandeling', vertelt ze. 'Zelfs een leek kon zien dat deze man ernstig ziek was. Hij had knalrode ogen en kon amper op zijn benen blijven staan. De hulpofficier en ik keken elkaar verbijsterd aan. Een paar dagen later, bij de rechtbank in Arnhem, moest de vreemdelingenrechter de zitting een halfuur schorsen omdat Baraya langdurig op het toilet zat.'

Baraya maakt kennis met het grenshospitium in Amsterdam, locatie Bijlmerbajes, waar hij op 7 november wordt ingeschreven. Ruim twee maanden later, op de ochtend van 14 januari, wordt hij dood aangetroffen in zijn cel. Gestikt in zijn eigen braaksel, naar verluidt.

De paniek slaat toe. Gedetineerden reageren met onbegrip en woede. Een aantal gaat in hongerstaking en weigert de dagarbeid. In een open brief aan de media schreeuwt een twintigtal illegalen om aandacht voor hun situatie. De leiding reageert repressief: de bezoekenregeling wordt ingeperkt, een enkeling geplaatst in een isoleercel of een andere inrichting, medewerkers wordt een spreekverbod opgelegd.

De rijksrecherche heeft van het openbaar ministerie in Amsterdam opdracht gekregen de omstandigheden rond de dood van Baraya te onderzoeken. Het Nederlands Forensisch Instituut heeft sectie verricht op het lichaam van de Afrikaan en zal uiterlijk medio maart over de doodsoorzaak rapporteren aan het Amsterdamse parket. Justitie doet er verder het zwijgen toe, maar wil wel kwijt dat afronding van het rijksrecherche-onderzoek 'eerder een kwestie van weken dan van maanden zal zijn'.

Mr. M. Ulrici noemt de dood van Baraya 'een schokkende gebeurtenis'. 'Het is nog niet eerder voorgekomen dat een illegaal in de inrichting is overleden', zegt ze. Behalve vice-president van de rechtbank in Amsterdam is Ulrici ook vice-voorzitter van de commissie van toezicht bij het grenshospitium. Deze onafhankelijke commissie ziet toe op een ordelijke gang van zaken binnen de inrichting. Wekelijks onderhoudt een maandcommissaris contact met de bewoners, indien nodig zelfs vaker.

'Ik ben erg benieuwd naar de bevindingen van de rijksrecherche', zegt ze. 'We weten dat er aan meneer Baraya medische zorg is verleend, en ook dat hij is aangeboden bij het penitentiair hospitaal in Scheveningen. Maar we hebben nog veel onbeantwoorde vragen. Bijvoorbeeld: waarom is hij daar niet opgenomen? En waarom is hij vervolgens niet naar een ander ziekenhuis gebracht?'

Medische zorg aan gedetineerde illegalen is een heikel punt. Uitgangspunt is dat de zorg binnen en buiten de muren van de gevangenis van dezelfde kwaliteit moet zijn. De praktijk is anders. Het beleid is erop gericht illegalen zo snel mogelijk uit te zetten naar het land van herkomst. In die visie past geen tijdrovende en dure medische behandeling. Een arts van de vreemdelingenbajes in Ter Apel roept, aldus een ingewijde, bij herhaling dat hij geen dure medicijnen 'verspilt' aan illegalen.

Critici, onder wie het Autonoom Centrum in Amsterdam, verwijten de medische dienst paracetamol te zien als het recept voor elke kwaal. Vage klachten tot en met kanker worden ermee bestreden. 'En een alternatief voor behandeling is de straat', weet Rens den Hollander van het Autonoom Centrum. Zij kent meerdere gevallen van mensen die zo aan hun lot werden overgelaten. 'Klachten van illegalen worden vaak niet serieus genomen', beaamt een medewerker van de Willem II-gevangenis in Tilburg. 'Artsen hebben de neiging illegalen te zien als aanstellers.'

'Het is een structureel probleem', erkent een collega van het grenshospitium. 'Illegalen zullen alles proberen om niet weggestuurd te worden. Als arts word je vanzelf argwanend, wanneer je voor de zoveelste keer iemand bij je krijgt die een ziekte simuleert. Dan kan het knap ingewikkeld zijn om uit te maken of iemand werkelijk ziek is. Het is een spel geworden, met helaas soms een dodelijke afloop. Maar uiteindelijk is de overheid er zelf verantwoordelijk voor dat mensen zo behandeld worden.'

Dat de politiek zo snel mogelijk af wil van vreemdelingen zonder de juiste papieren, vindt zijn weerslag in de detentiecentra. 'De samenleving beschouwt hen als ongewenst', zegt een betrokkene. 'Eenmaal in het grenshospitium kijkt niemand meer naar hen om. Daar zijn het geen mensen meer maar enkel nog dossiers.'

In het grenshospitium werkt een huisarts in vaste dienst, 22 uur per week. Verder zijn er enkele artsen op afroep beschikbaar, 24 uur per dag, zeven dagen in de week. Ook staan er vier verpleegkundigen op de loonlijst. Een woordvoester van het ministerie van justitie benadrukt dat illegalen met hun klachten altijd bij de arts terecht kunnen. Die beslist uiteindelijk of een zieke patient al dan niet naar een ziekenhuis moet.

Waarom Baraya daar niet terechtgekomen is, wordt onderzocht. Maar een gebrek aan bedden, zoals beweerd wordt over Scheveningen, mag nooit een excuus zijn, meent de medewerker in Tilburg. 'Je kunt altijd terecht in een gewoon ziekenhuis, desnoods vergezeld van bewaarders.'

Het Autonoom Centrum publiceert al in 1993, een jaar na opening, een zwartboek over het grenshospitium. Met name de medische dienst is mikpunt van kritiek: klachten zouden niet serieus

genomen worden en artsen wordt vooringenomenheid verweten. Tien jaar later lijkt er weinig veranderd: opnieuw is er een zwartboek in voorbereiding over de 'tekortschietende medische zorg' in het grenshospitium.

Han Schumacher is als arts verbonden aan de Stichting Medisch Advies Kollektief (Smak) in Amsterdam. In het verleden heeft hij -ook in het grenshospitium- wel eens bemiddeld tussen gedetineerden en inrichtingsartsen. Hij doet regelmatig onderzoek naar sterfgevallen in detentie. De zaak-Baraya kent hij niet. Wel valt het hem uit zijn veelvuldige contacten met gevangenen op dat het medisch kennisniveau onder het personeel over het algemeen laag is. 'De simpelste signalen worden niet opgepikt', zegt hij.

'De zorg in detentie is minimaal', oordeelt Schumacher. 'Het is duidelijk sluitpost op de begroting. Noodgedwongen wordt veel geregeld door verpleegkundigen. Veel inrichtingen maken gebruik van de diensten van ad-hoc artsen. Die houden spreekuur. Totale zorg ontbreekt, evenals een goeie dienstregeling.' Sterven of overleven in detentie heeft volgens hem te maken met pech of geluk. 'Je moet iemand hebben die zich voor jou wil inzetten.'

Anton van Kalmthout, voorzitter van de commissie van toezicht bij de Willem II-gevangenis voor illegalen in Tilburg, herkent dat beeld helemaal niet. 'De kwaliteit van de zorg in de Willem II is de laatste jaren sterk verbeterd. Er zijn nauwelijks nog klachten over het functioneren van de medische dienst.'

De huidige advocaat van Baraya, mr. W. Blaauw, heeft over zijn cliënt contact gehad met de Nationale Ombudsman. 'Als ik reden heb om te twijfelen aan de uitkomsten van het onderzoek van de rijksrecherche zal ik hem zeker vragen naspeuringen te doen.' Een woordvoerster sluit niet uit dat de Ombudsman op eigen initiatief onderzoek zal doen naar het functioneren van medische diensten in gevangenen voor illegalen.

Eerder al, in 1995, licht een justitiecommissie onder leiding van oud-secretaris-generaal G. van Dinter de organisatie van de medische zorg in gevangenen door. Van Dinter pleitte destijds voor een 'cultuurverandering'. De hokjesgeest tussen bewaarders en medisch personeel moest worden geslecht, het opleidingsniveau opgekrikt, en de arts moest meer tijd doorbrengen in de inrichting.

Vier jaar later doet de Inspectie voor de gezondheidszorg het werk van de commissie-Van Dinther nog eens dunnetjes over in haar rapport 'Zorg achter tralies'. De inspectie constateert dat een door iedereen gedeelde landelijke zorgvisie ontbreekt. Verpleegkundigen verrichten te vaak handelingen die zijn voorbehouden aan artsen. De medische dienst zou beter met bewaarder moeten communiceren om gedetineerden adequate zorg te geven. De inspectie vindt dat de arts van de inrichting permanent telefonisch bereikbaar of oproepbaar moet zijn en zo nodig binnen vijftien minuten in de inrichting moet kunnen zijn. De inspectie constateert op dit punt lacunes.

Op 22 januari, acht dagen na zijn overlijden, wordt Baraya ter aarde besteld op begraafplaats Westgaarde in Amsterdam-Osdorp. Het regent tijdens de korte plechtigheid. Hooguit vijftien mensen nemen de moeite afscheid te nemen. Familie is er niet bij. Buitenlandse Zaken is nog bezig met het opsporen van nabestaanden van de Burkinees. 'Triest', verzucht een der aanwezigen, 'dat hij uitgerekend begraven wordt in een land waar hij niet welkom was.'